

styli 20 locus

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja: una eina d'intercanvi literari

Iniciativa Cultural de la Franja

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja

Direcció:

Ramon Mur
Artur Quintana

Consell de redacció:

Pep Espluga
Loli Gimeno
Merxe Llop
Carme Messeguer
Esteve Betrià
Mário Sasot

Disseny:

Esteve Betrià
Ricard Solana

Redacció

C/ Major 4
44610 CALACEIT
tempsdefranja@gmail.com

Impressió i producció

Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Dipòsit legal: TE-57/2009

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

En Josep Maria de Sagarra declarava el 1949 al pròleg al seu poema *El comte Arnau* que «jo crec que els elements de la Cançó popular són tan forts, i tan densa és la humanitat d'aquests elements, que és gairebé un deure de tots els poetes del nostre país aportar la visió pròpia de la figura llegendària». I és per això que hem demanat a la professora Josefina Roma que ens parle del mite arnauenc a l'Aragó, que fins fa ben poc hi era quasi desconegut.

El Baró d'Espés i el Comte Arnau

Encara que de la llegenda del Baró d'Espés només en tinguem fragments, el paral·lisme entre ambdós personatges ens fa pensar en tot un univers perdut que es remunta a la colonització de les terres pirinenques per part dels grans monestirs altmedievals. La transformació social i econòmica i també en el camp de les creences devia ser molt traumàtica, i així es comprèn la formació de llegendes ben tràgiques a l'entorn de personatges ambivalents, sobre els que es van anar acumulant tant les tradicions anteriors com posteriors. Intentar dibuixar el moment històric dels personatges és una tasca impossi-

ble, perquè estan formats de múltiples estrats superposats. El Baró d'Espés, era el senyor nadiu de la Ribagorça, que va propiciar i ajudar a la instal·lació del monestir d'Ovarra prop d'on hi hauria el castell de la casa comtal ribagorçana. La rompada de les extensions de boscos, la construcció de ponts, poblats i grans edificis, la introducció de la ramaderia i agricultura a gran escala, van xocar amb els pobles nadius, la seva explotació de l'entorn i la seva consideració dels espais sagrats, així com de les seves creences. Tant el Baró d'Espés com el Comte Arnau afavoreixen aquestos monestirs, i per això els naturals del país els van odiar i fins potser matar. Però tampoc els agents de l'aculturació els van tractar millor, malgrat el seu suport, perquè eren personatges híbrids que no van acabar d'a-

contentar a ningú. Les històries difoses sobre ells pels monestirs es basen sobretot en atribuir-los una conducta sexual depredadora (cosa no gaire original, donat el comportament habitual dels nobles), i per aquesta categoria, els van convertir en personatges negatius.

En el cas del Baró d'Espés, queden retalls de narracions que el fan visitar assíduament la dona d'un moliner, i també les monges del

beateri de Brallans, i ambdós fets es relacionen amb les causes de la seva mort violenta. El beateri de Brallans, era una institució que complementava al gran monestir d'Ovarra, i és un paral·lel del convent de St.

Amanç que visitava el Comte Arnau, al Ripollès, on a tombant de segle XIX, encara hi creixia un roser del jardí.

El beateri de Brallans, del que ja no en queden restes visibles, estava al peu del Turbó, on les fadas-bruixas (és a dir, la gent nadiua) escridassaven el Baró: Si a Ovarra vas, a Espés no hi tornaràs més!. D'aquest beateri consta en la història del monestir d'Ovarra, de Manuel Iglesias (1975), citant dos documents de finals del s. X, i de 1034, que va aportar R. d'Abadal.

La mort del Baró, va ser atribuïda a les fadas-bruixas de l'entorn, que li haurien maleït els gossos o cotxos que portava i l'haurien destrossat. Però també hi ha la versió del moliner ultratjat, que el mata, o també dels mon-

jos que deixen que la gent el mati, estimbant-lo en el pas de la Croqueta i emmenant els gossos per a què el rematessin al fons del cingle. Si els gossos van tenir una part important en la seva fi, això ens apropa a l'altra història, la del

Comte Arnau, arrossegat a l'infern pels seus gats. Ambdues històries són un reflex de la història convulsa de l'aculturació social i religiosa de les comarques pirinenques a l'Alta Edat Mitja, i amb el temps, van arribar a acumular entre

altres històries, la dels déus precristians conductors de les ànimes dels difunts, en el seu llarg pelegrinatge. «...a Ovarra sí que hi va anar, però ja no en va tornar».

Josefina Roma

- A on teniu les vostres filles, viuda lleial?
- Al quarto estan que broden, seda i estam.
- Me les deixaríeu veure, viuda lleial?
- No, que les espantaríeu, comte l'Arnau.

La Cançó genera el mite del Comte Arnau

Fragment d'una versió recollida a l'Alta Ribagorça per Palmira Jaquetti el 1929, però no publicada fins al 2001.

La fafet i la formiga

Havia escarxofat lo seu negre i gros cul a la butaca de palla, mentre menjava, com una autèntica afaram, una tassa ben acaramullada de cereals. La televisió escopinava grans dosis de notícies:

Estem patint una forta onada de fred siberià que es prolongarà durant unes quantes setmanes. Estem assolint les temperatures més baixes dels raders cinquanta anys. Afortunadament, ens hem preparat prou bé pa sobreviure a eixa situació, gràcies a l'acumulació de queviures i a la feina desenvolupada al llarg de l'estiu, que ha estat prou productiu. Aquelles de vosaltres que us heu esforçat, no cal que patiu; en canvi les que no han estat capaces d'acumular queviures...

La televisió va callar de repent. Acabava de marxar la llum i tot va quedar en silenci i ben fosc. A la formiga li va costar una mica acostumar-se a la foscor, però sobretot li va costar acostumar-se al silenci. En la tele apagada era capaç de sentir com cruixia lo formiguer, com si li parlés; era capaç de sentir-se les vísceres, que celebraven l'arribada dels

cereals ben mastegats; era capaç de sentir un gemec... Però, d'agon ve est gemec?

La formiga es va aixecar de la butaca i a palpons —bé potser seria mes correcte dir a “antenons”, ja que tantejava los possibles obstacles en les antenes— va recórrer lo camí del formiguer fins a l'entrada, agon va trobar a una fafet a les tres pedretes. Com que la formiga, tot i ser petita, tenia un cor ben gros va sentir pietat de la pobra fafet i la va arrossegar a dintre del formiguer, la va gitar al paller i la va tapar en una bona capa d'espert i trossets de llana; li va fer unes

bones esfregues en un oli de romer i li va fer beure unes sopes de timó. Quina diferència!, la pobra fafet. Tant que li alegrava la feina a la formiga durant los dies més calorosos de l'estiu, quan cantava sense parar.

Van passar uns dies adés de que la fafet recuperés la seua alegria estiuenca. Van caldre moltes sopes de timó i moltes esfregues, però finalment va poder eixir del llit i començar a cantussejar; bé, al principi remugava més que cantava, però

de mica en mica va anar guanyant força i recuperant la capacitat cantora dels dies més càlids de l'estiu. La formiga se va alegrar molt i va ser molt feliç de tenir una companya tan i tan alegre a la vora i que li va fer passar lo millor hivern de la seua vida.

A la porta del formiguer, una televisió callada s'anava consumint pel roví.

MORALINA: Quant deixes de mirar la tele, captas molt millor la realitat que t'envolta.

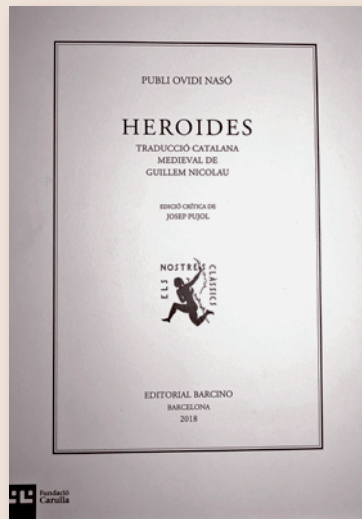
Patrici Barquín

Novetats

Dues excel·lents novíssimes notícies per a les lletres aragoneses en català:

La Universitat Rovira i Virgili acaba de publicar, *Història de la literatura popular catalana* sota la direcció de Carme Oriol i Emili Sempere. L'obra dedica un ampli capítol a cadascun dels diferents territoris que conformen els Països Catalans —Catalunya Nord, Andorra, Catalunya Sud, La Franja d'Aragó, Les Illes Balears, el País Valencià, l'Alguer i el Carxe— encomanats a autors especialistes de cadascun d'ells, i arrodonits amb abundoses referències bibliogràfiques. El capítol dedicat a la Franja d'Aragó ha estat escrit per n'Hèctor Moret i n'Artur Quintana. Es el primer gran treball de conjunt que es publica sobre la literatura popular catalana. N'és immediata la publicació a la Gran Bretanya de la seva versió a l'anglès.

L'Editorial Barcino de Barcelona ha tret fa ben poc la primera edició de la traducció de les *Heroides* d'Ovidi feta al segle XIV per en Guillem Nicolau, Rector de Maella. Es tracta de la primera edició moderna d'aquest text del qual només se n'ha conservat un únic manuscrit. Tanmateix se n'ha pogut fer una esplèndida edició crítica gràcies a diverses versions castellanes medievals fetes a partir del text perdut d'en Nicolau, així com de diferents fragments conservats en el *Tirant lo Blanc*. De l'edició n'ha tingut cura el medievalista Josep Pujol. Diversos fragments d'aquest text ja anteriorment publicats van ser estudiats a l'Institut de Maella als cursos de català de Teresa Maria Ballester.

Entitat pròpia

Cesc Gil

En proporcions diferents
se m'esmena el viure,
després d'haver conviscut
amb els meus, estructurant
els ànims amb coherència
segons els sentiments
amollo saba, entre amargant
i dolça amb la voluntat
de separar els pensaments
dels somnis que la conformen.
Hi barrejo vida, memòria, plors,

fotos, abraçades, barrancs,
excursions, rialles i més abraçades.
En proporcions diferents
transito cap al demà
sense comprometre'm
amb les sensacions per mer
bagatge, on els retalls
de vida i somni seran
frontera fonedissa
en tal d'agarrar entitat pròpia.

Punxes i groc

Alfons Maïllo Oliver

L'argilaga, de jove
no punxa, que és tendra.

Només quan albira
les dents que rossiguen
comença a afilar-se.

L'argilaga, de gran
no és tova, que és seca.

Però entre les burxes
aguaiten flams grocs.

Ser o no. Serenor

Montse Gort

Em vull quedar al camí, com l'olivera.
Entomar el sol, la pluja, les ventades.
Les hores de quietud ben arrelades
libant el pas del temps i la sequera.

Florir, quan m'ho digués la primavera,
reblir de saba nova les poncelles,
vibrar amb el frec suau de les abelles,
passar les nits al ras. Contemplar l'era.

Em vull quedar al camí, per fer dreuera
cap al destí del ser; Ser tot el dia!
Ser escorça, oliva, arrel... en companyia
d'unes quantes formigues fent renglera.

Que cada branca fos una bandera
de serenor i amanygués les fulles
per coronar victòries i despulles.
Ser l'estendard d'alguna conillera.

Si, pel que fos, algun temor vinguerà,
un pam de pedra seca ja em valdria
per emparar el neguit. Retornaria
a l'arbre del davant i al del darrera.

I si entestada en ser, una fal·lera
s'apoderés de mi als darrers dies,
podria encara, estar-me d'agonies,
i esdevenir caliu d'una foguera.

Vaixell dels desterrats

Daniel Sesé

No arriba mai a terra aquest vaixell tan blanc,
navegues i navegues per tots els mars distants.
T'ho expliquen les gavines, hi ha terra blaus enllà,
t'ho diuen els oratges, potser hi arribaràs!

Les hores són de marbre, minuts es fan corall.
Els bons marins t'estimen igual que el capità.
Mengeu seitons i sípies que pesca l'almirall,
beveu aigua de pluja amb gust de vent salat.

Molts anys fa que navegues, aquest vaixell alat,
els peus no toquen terra, sorrals, jardins ni camps.
De nit a la serena, somnies grans tossals,
l'olor de farigola i el cant darrer del gall.

—Adéu camins i marges, país que no veuré,
adéu germans i pares, amics que no els hauré.
Com cauen les estrelles absortes dins la mar,
és cruel aquest viatge que mai no té final!

Quan hi ha tamborinada els llamps tallen l'espai,
les ones són tan altes, que no se't mengin pas!
Vaixell que balla i balla, baldufa sobre el mar.
Brogit que ve de sota, del fosc més abissal.

Matí, torna la calma, s'arreglen els estralls,
tothom, el que li toca; tots ja en saben el fat.
Hi ha qui sargeix les veles, hi ha qui tapa els forats,
tu puges la bandera, vaixell dels desterrats.

Haureu de viure encara buscant més lluny si cal.
Els dies són de plata, la pell de sol i sal.
T'ho expliquen les gavines, hi ha terra blaus enllà,
t'ho diuen els oratges, potser hi arribaràs!

Ratio decidenci

Juli Micolau

I em ve a la memòria els records
d'una donna angelicata
i el pensament més pur.
Busco a la perifèria dels mots
el signe distintiu del misteri
per comunicar el missatge
amb el qual expressar
la nostra concepció del cor
i la nostra proposta al món.
Sí, necessitàvem un cant
i un caracter suggeridor
per afegir noms i veus
i la seua raó estètica.
Ho dic amb contundència:
cal una contribució honesta
del simbolisme visionari,
del romanticisme revolucionari
o de les paraules pròpies
de l'home cavalleresc.
La idea de l'art transmet
el domini de la llum
i un trasbals genuí
però el vers viu,
engrescador,
la tendència
i les influències
de noves clarors.
Si puc escriure un manuscrit
és per fer transcendir el verb
i el moment que m'habita
d'un instant manifest.

